

Newmanovo zakotvenie v posthumeovskej realistickej metafyzike

Jeffrey Dirk Wilson, PhD.
docent filozofie vo výskume
Katolícka univerzita v Amerike
Washington, D.C.

Newman bol nasiaknutý britskou empirickou tradíciou. V rámci toho sa zoberal aj textami Davida Humea (1711 - 1776), ktorý zasadil rozhodujúci úder realistickej metafyzike a epistemológii tým, že len na dvoch stranách svojho *Skúmania o ľudskom rozume* (12, 1) stanovil, že všetko, čo tvrdíme, že vieme o svete, je len na základe odtlačku udalostí v našich dojmoch. Všetka nasledujúca moderná (kvázi-moderná) filozofia sa preto musí zaoberať iba týmito otázkami. Newmanovu metafyziku a epistemológiu tak, ako sú uvedené v jeho *Gramatike súhlasu*, možno čítať ako odpoveď Humeovi z prostredia britskej empirickej tradície, na rozdiel napríklad od Kantovej odpovede, ktorá pochádzala - aspoň čiastočne - z tradície racionalistickej.

V tejto prednáške teda zaznejú Humeove teórie, a potom sa zameria aspoň na časť Newmanovej odpovede, kde sa po prvé konštatuje, že poznanie mimo zmyslových skutočností je možné, a po druhé, že príčinné vzťahy sú skutočné.¹

Možnosti poznania

12. oddiel prvého Humeovho *Skúmania* má názov: „*O akademickej čiže skeptickej filozofii*.”² Hume zavádza „pre každé štúdium a pre každú filozofiu” tri druhy skepticizmu: predbežný, súbežný a následný. Pri predbežnom skepticizme sa stotožňuje s René Descartesom (1596 - 1650), pre ktorého bola pochybnosť základným metodologickým východiskom. Hume poznamená, že takýto skepticizmus je ako metóda nepoužiteľný pre získanie všeobecných tvrdení. Píše: „Žiadne uvažovanie nás nedokáže priviesť do stavu istoty a presvedčenia o jestvovaní nejakej veci.”³ Z tohto odmietnutia sa dá vyvodiť, že Hume považuje „stav istoty a presvedčenia” za dobrú vec, čím sa bude táto prednáška zaoberať neskôr.

Hoci pre charakteristiku druhého druhu skepticizmu Hume nepoužíva termín „súbežný”, ale skôr „umiernený”, tretí druh skepticizmu nazýva priamo „následný”, a preto medzi predbežným a následným existuje len jediná logická možnosť, ktorou je súbežnosť. Tento druhý typ skepticizmu je súbežný so štúdiom alebo filozofiou, teda vinie sa celým filozofickým skúmaním a bádáním. Pochybnosť je teda súbežná, je súčasťou takéhoto výskumu. Pochybnosť sa rodí so začiatkom výskumu, a prestáva až s koncom výskumu. Je to skepticizmus takpovediac „od deviatej do piatej”. Nezasahuje teda do každodenného života a nijako sa nespája s každodennými starosťami a spôsobilosťami, ktorých sa priamo netýka. To implicitne znamená koniec filozofického spôsobu života. V pochybnostiach človek nežije, pretože pochybnosť znemožňuje život, ako to tvrdí Hume už vo svojej kritike descartovského skepticizmu. Jedna vec je človek konajúci vo svete a druhá vec je človek ako filozof – od úvodného hvizdu po záverečný hvizd. Vzhľadom na chválu, ktorou Hume zahŕňa

¹ „Útok na skepticizmus bol prvoradým zámerom oboch, Reida i Newmana, a Hume s Lockom boli jednoznačne ich cieľmi.” M. Jamie Ferreira, *Scepticism and Reasonable Doubt: The British Naturalist Tradition in Wilkins, Hume, Reid and Newman* (Oxford: Oxford University Press, 1986), vii.

² David Hume, *Skúmania o ľudskom chápaní. List od džentlmena priateľovi do Edinburghu. Abstrakt Rozpravy o ľudskej prirodzenosti*. Vydanie diel s úvodom od Erica Steinberga. (Hackett Publishing Company, 1993), 102.

³ Hume, *Skúmania*, 103.

tento umiernený, čiže súbežný skepticizmus, sa dá predpokladať, že je to aj jeho vlastný postoj. Metóda, ktorú opisuje, je totiž metódou, ktorú použil vo svojej *Rozprave o ľudskej prirodzenosti* aj priamo v tomto svojom *Skúmaní*.

Následný skepticizmus predstavuje tvrdenie, že aj po skončení skúmania už nie je ďalšie poznanie možné. Hoci Hume na tomto mieste textu nestotožní takýto skepticizmus s pyrrhonizmom, zdá sa, že má na mysli práve túto krajnú formu skepticizmu. Medzi jeho diskusiou o následnom skepticizme a ďalším odstavcom totiž nie je logický prechod. Predkladá teraz svoj vlastný názor, alebo názory pyrrhonizmu, alebo len skepticizmu vo všeobecnosti? Odpoveď nie je jasná. Jasné však je, že v nasledujúcich ôsmich odsekoch⁴ zasadil ohromujúci úder filozofii Descarta aj svätého Tomáša Akvinského. Hoci obe tieto filozofie stoja proti sebe, každá z nich predpokladá, že človek môže dospieť k istote a (alebo) k pravde, že svet existuje.

Stručne povedané, Hume využíva Descartove vlastné predpoklady, aby ukázal, že žiadne poznanie sveta nie je možné. Na pochopenie Humeovho argumentu možno bude užitočné uviesť kroky Descartovho dôkazu, že svet existuje.

- 1) Pochybujem o všetkom, o čom sa dá pochybovať.
- 2) Nepochybné je, že myslím, a ak „myslím, teda som“. Musím existovať.
- 3) Mám aj myšlienky, ktoré nie sú mnou vytvorené. Myšlienky ku mne prichádzajú bez pozvania, napríklad keď okolo mňa niekto ide alebo keď zašteká pes.
- 4) Možno teda som len mozog v nádebe, ktorý si myslí myšlienky, ktoré mi vnukol zlý duch.
- 5) Ten duch však nemôže byť zlý, pretože mám aj myšlienky o tom, čo je dobré, krásne a pravdivé, takže mi ich možno vštípil dobrý duch.
- 6) Môžem si predstaviť aj lepšieho génia a najlepšieho génia a – pretože neexistuje nekonečný regres – aj toho najlepšieho z najlepších z najlepších géniov, ktorý sa nazýva „Boh“.
- 7) Najlepší z najlepších géniov nemôže klamať; inak by existoval lepší génius, totiž bytosť, ktorá by neklamala.
- 8) Keďže Boh neklame a vkladá do môjho myslenia predstavy o vonkajšom svete, potom svet musí existovať.⁵

Hume začína svoj útok konštatovaním, ktoré vlastne urobí aj Descartes, že zmyslové vnímanie nie je presné. Uvádza konkrétny príklad vizuálneho skreslenia pri ponorení vesla do vody. Rozum musí opraviť mylné zdanie. Ďalej všetci predpokladáme, že obrazy v myslí zodpovedajú reálnemu svetu mimo našej mysle, že mentálne obrazy predpokladajú mimomentálne skutočnosti. Poznamenáva – a to je dôležité pre neskoršie úvahy o Newmanovom stanovisku, že „aj živočíšne stvorenia sa riadia podobným dojomom a zachovávajú si túto mienku o vonkajších predmetoch vo všetkých svojich myšlienkach, zámeroch a činoch.“⁶ Ďalej tiež predpokladáme, že medzi mentálnymi obrazmi a mimomentálnymi skutočnosťami existuje zhoda jedna k jednej. Keď vidím a počujem štekajúceho psa, predpokladám, že mimo mojej mysle skutočne existuje skutočný pes, ktorý skutočne šteká. V skutočnosti však Hume hovorí: „V myslí nemôže byť nikdy prítomné nič iné ako obraz alebo vnem a zmysly sú len vstupnými otvormi, ktorými sa tieto obrazy prenášajú, bez toho, aby boli schopné vyvolať akýkoľvek bezprostredný styk medzi myslou a predmetom ... Existencie, o ktorých uvažujeme, keď hovoríme: tento dom a tamten strom,

⁴ Hume, *Skúmania*, 104-105.

⁵ Skrátenu verziu tohto argumentu uvádza Descartes v *Rozprave o metóde správneho uvažovania* 4. V celom svojom rozsahu predstavil tento argument v *Rozjímaniach o prvej filozofii*.

⁶ Hume, *Skúmania*, s. 104.

nie sú ničím iným ako vnemami v mysli a prchavými kópiami či reprezentáciami iných existencií, ktoré zostávajú jednotlivé a nesúvisiace.⁷ Inými slovami, neexistuje spôsob, ako vyliezť z našej mysle a skontrolovať, či mimo našej mysle existuje niečo, čo v skutočnosti zodpovedá tomu, čo vidíme v našej mysli.

Tým sa vraciame k možnosti scenára mozgu v nádobe. Americký film *Truman Show* je o obyčajnom mužovi menom Truman (Jim Carrey), ktorý je hviezdou komplexnej televíznej reality šou, kde on jediný nevie, že ide o televíznu reality šou. Všetko je nastavené tak, aby Truman konal skutočne úprimne, aj keď všetky ostatné udalosti sú nastražené. Na konci filmu Truman nájde schody, ktoré vedú k dverám, cez ktoré unikne do skutočného sveta, zatiaľ čo televízni diváci na celom svete oslavujú jeho oslobodenie. V skutočnom živote však žiadne schody ani dvere z našich myslí neexistujú. Hume v *Rozprave* hovorí: „Len moja myseľ je tým divadlom, kde sa odohráva všetko, čo zažívam a pozorujem.“⁸

„Filozofia sa tak ocitá v obrovských problémoch,“ tvrdí Hume, pretože sa nemôže odvolávať na vonkajší svet. Vonkajší svet je len film, ktorý sa hrá v divadle mojej mysle. Priamo to nepovie, ale pomôckou nie je ani pojem vrodenných ideí, lebo aj tie jednoducho podporujú scenár mozgu v nádobe. Hume je samozrejme empirik, ale tvrdí, že ani o skúsenosť sa nedá oprieť, lebo aj to, čo nazývam skúsenosťou, sa odohráva len v divadle mojej mysle.

Teraz sa púšťa do nevyvrátiteľného argumentu. Odsek je hutný a zničujúci. Najprv sa pustí do Descarta a potom do Akvinského. Odvolávať sa na pravdivosť Najvyššej bytosti, aby sme tým dokázali pravdivosť našich zmyslov, je určite veľmi prekvapivý oblúk. Keby sa jeho pravdivosť k pravdivosti vecí vôbec vzťahovala, potom by naše zmysly boli úplne neomylné. Veď nie je možné, aby on niekedy klamal. Nehovoriac o tom, že ak raz spochybníme vonkajší svet, nebudeme môcť nájsť argumenty, ktorými by sme mohli dokázať existenciu tejto bytosti alebo niektorého z jej atribútov.⁹ Ak Boh nie je klamár, prečo potom musí rozum korigovať zmyslové vnímanie? Keby Boh nebol klamár, určite by sme jednoducho videli svet taký, aký je, bez zásahov a úprav. Tak sa zbavil karteziánskeho argumentu. Descartes argumentuje od „ja“ (mysliacej veci) k Bohu a k svetu.

Akvinský naopak argumentuje od existencie sveta k existencii tvorcu sveta, teda Boha. Hume sa vo svojej filozofii zameria aj na Akvinského. Ak to, čo nazývam „svet“, je jednoducho film, ktorý sa hrá v divadle mojej mysle, čo iné je Boh ako producent toho filmu – teda Descartov zlý duch alebo možno dobrý duch, ako najlepšia možnosť. „Ja“ však stále zostávam ako mozog v nádebe.

Hume tak v niekoľkých rýchlych krokoch búra dve realistické epistemológie, karteziánsku a tomistickú. Metafyzika, ako sa chápala od čias Platóna a Aristotela, bola mŕtva. Každá moderná filozofia aj každá „kvázi-moderná“ odvtedy musí na Humeovu devastáciu metafyziky odpovedať alebo ju nejako zohľadniť. Hovorím moderná a kvázi-moderná, pretože môžu existovať isté „neo“ filozofie, ako napríklad neoaristotelizmus alebo neotomizmus, ktoré Humeovu problematiku fakticky ignorujú. Takéto neo-filozofie však samé osebe nie sú moderné. Len sa vyskytujú v modernej dobe.

Pri prechode k Newmanovej odpovedi Humeovi si najskôr všimnime, že Hume sa dopúšťa filozofického prešľapu. Pre Descarta je „ja“ myšliacou vecou. Pre Humea som však myšliaca vec mnou. Tento posun je pre Humeov skepticizmus kľúčový. Hume bol v podstate presvedčený, že Descartes prestal pochybovať príliš skoro. Descartes mal podľa neho pochybovať aj o samotnej schopnosti, o ľudskom intelektu, ktorým si bol taký istý. Podľa

⁷ Hume, *Skúmania*, s. 104.

⁸ Hume, *Skúmania*, s. 105.

⁹ Hume, *Skúmania*, s. 105.

Huma intelekt skresľuje realitu ešte viac ako zmysly, pretože intelekt si môže vymýšľať a aj si vymýšľa príbehy na vysvetlenie toho, čo je mimo skúsenosti. Napríklad príbehy o takých veciach, ako je príčina. Hume správne tvrdí, že príčinnosť nikdy nezažijeme. Zažijeme, že sa stane A, a potom sa stane B. Postupnosť alebo spojenie A a B sú také konštantné, že intelekt si vymyslí príbeh o tom, že A spôsobuje B. Napríklad, keď vodič auta zastaví na červenú, môže vždy povedať: „Abrakadabra!“ Potom sa na semafore rozsvieti zelená. Vodič to opakuje s rovnakým úspechom. Pravda, niekedy musí magické slovo vysloviť viackrát, ale vždy to funguje. Možno všetko, čo nazývame „príčinou“, je práve takéto.¹⁰

Hume tu nielenže predkladá problém pre celú nasledujúcu filozofiu, ale poskytuje aj základ pre jeho riešenie. M. Jamie Ferreirová poskytla doteraz najdôveryhodnejší opis Newmanovej odpovede Humeovi. Poznomenáva, že Hume bol dôkladným skeptikom, no nebol len skeptikom. Jeho empirizmus ho viedol k naturalizmu, ktorý bol aspoň čiastočne v rozpore s jeho skepticizmom. Naturalizmus jeho obhajcovia aj odporcovia rámcovo považujú za filozofiu, ktorá vylučuje úvahy o Bohu alebo o nadprirodzenom v akomkoľvek zmysle. Aj prvá námietka svätého Tomáša proti názoru, že Boh existuje, zhŕňa ateistický naturalizmus, a to niekoľko storočí pred príchodom všetkých moderných obhajcov naturalizmu: „Všetky prirodzené veci možno zredukovať na jeden princíp, ktorým je príroda a všetky zámerné veci možno zredukovať na jeden princíp, ktorým je ľudský rozum alebo vôľa. Preto nie je potrebné predpokladať existenciu Boha.“¹¹

V Humeových spisoch je veľa dôkazov pre takýto ateistický naturalizmus. Ferreirová presvedčivo argumentuje v prospech Humeovho chápania naturalizmu, ktoré nevyklučuje možnosť existencie Boha a slúži Humeovým cieľom zmierniť skepticizmus.¹² V krátkosti zhrňujúc svoje stanovisko Ferreirová ukazuje, že okrem Humeových kategórií demonštrácie a pravdepodobnosti existuje aj kategória takého dôkazu, keď demonštrácia nie je možná, ale istota je napriek tomu možná.¹³ Hume však nevysvetľuje, ako môže dôkaz poskytnúť najvyššiu istotu. O to sa podľa Ferreirovej pokúšajú Thomas Reid (1710-1796) aj Newman.¹⁴

Tým chcem naznačiť, že napätie, ktoré Ferreirová identifikuje, dokazuje Hume v prvom *Skúmaní* (odsek XI: O partikulárnej prozreteľnosti a budúcom štáte) a najmä v diele, na ktoré 11. odsek poukazuje, v Humeových úžasných *Dialógoch o prirodzenom náboženstve*.¹⁵ Zjednodušene povedané, pre Humea je prirodzenosť produktom našej predstavivosti, zatiaľ čo skepticizmus je produktom intelektu. Vo svojej predstavivosti vnímam stôl a stoličku, psa a mačku. Moja predstavivosť nemá schopnosť pochybovať. To, čo sa objavuje v mojej predstavivosti, jednoducho je. Je to tam, pričom to „tam“ je moja predstavivosť.

Môj intelekt má však nekonečnú schopnosť pochybovať. Zdá sa mi, že sedím na stoličke za stolom. Ale som naozaj bdelý? Možno je to len sen. Ako môžem rozlíšiť bdelosť od sna? A tak ďalej a tak ďalej. Humeov skepticizmus je tak filozofickým rozšírením pochybností, ktoré sú pre intelekt prirodzené. Humeov naturalizmus je filozofickým posúdením reality takých vyobrazení v predstavách, ktoré prekonávajú silu pochybností

¹⁰ Hume takto argumentuje v odseku VII „O idei nevyhnutnej súvislosti“. Hume, *Skúmania*, 39-53.

¹¹ St. Thomas Aquinas, *S. Th. I*, otáz. 2, ods. 3, nám. 2. Anton Pegis, ed. *Introduction to St. Thomas Aquinas*, (New York: McGraw Hill, 1948), 25.

¹² M. Jamie Ferreira, *Scepticism and Reasonable Doubt: the British Naturalist Tradition in Wilkins, Hume, Reid and Newman* (New York: Oxford University Press, 1986) vii.

¹³ Ferreira, *Scepticism*, 57. V záverečnej kapitole charakterizuje Humeov postoj ako „skeptický naturalizmus“. Ferreira, *Scepticism*, 234.

¹⁴ Ferreira, *Scepticism*, 60-61. Pokiaľ ide o Newmanov „dôkaz“, pozri: 178-183.

¹⁵ David Hume, *Dialogues Concerning Natural Religion*, vydal a úvodnú štúdiu napísal R. H. Popkin (Indianapolis, IN: Hackett Publishing Co., 1980).

intelektu. Naznačujem, že práve toto je tá kategória dôkazu, ktorú Hume pomenúva, ale nedefinuje. V skutočnosti, keď schopnosť intelektu pochybovať prevyšuje prirodzenú dôveru v predstavivosť, hodnotíme to ako formu duševnej choroby (stihomam, konšpirácie).

Ferreirová tak vidí Humeov naturalizmus a skepticizmus nielen vo vzájomnom protiklade, ale usudzuje, že jeho skepticizmus nevyklučuje možnosť existencie Boha. Ak pociťujem Božiu prítomnosť alebo jeho neprítomnosť, tak oboje je len v predstavách, ktoré tento pocit vyvolávajú. A je to len intelekt so svojou schopnosťou pochybovať, ktorý nachádza argumenty, prečo pocit Božej existencie nemôže byť pravdivý, alebo ktorý posudzuje medzi protikladnými pocitmi Božej prítomnosti a neprítomnosti. Ferreirová preto tvrdí, že Newman vidí v Humeovom myslení boj medzi ľudskými schopnosťami predstavivosti a intelektu a využíva Humeov naturalizmus na porážku Humeovho skepticizmu.

Každý veľký filozof vytvára aporie - problémy, ktoré nerieši, lebo ich nemôže vyriešiť. Newman sa vo svojej *Eseji na podporu Gramatiky súhlasu* venoval okrem iných problémov aj aporiám vyplývajúcim z Humeovho skepticizmu a naturalizmu. Tu je potrebné povedať pár slov o mojej metóde. William Desmond rozlišoval „bruchovravectvo“ a „posmelovanie“ voči autorovi. Bruchovravectvo je – stručne povedané – také tlmočenie, pri ktorom tlmočník núti autora povedať to, čo si myslí tlmočník. Posmelovanie je snaha tlmočníka pomôcť autorovi povedať to, čo si myslí autor.¹⁶ V pasážach z Newmana, ktoré budem citovať, on sám priamo nehovorí, že tým oponuje Humeovi. To nebol jeho zámer. A predsa uvádza argumenty, ktoré v skutočnosti Humeovi odporujú. A Ferreirová zostavuje argumentáciu preukazujúcu takúto zámernosť. Vychádza pritom zo svojho skúmania Newmanových marginálnych poznámok v Reidových dielach, ako aj z porovnania textov Reida aj Newmana.¹⁷ Ferreirová poslúžila Newmanovi posmelovaním a ja dúfam, že urobím to isté.

Chcel by som uviesť niekoľko faktov, ktorým nie je čas sa venovať hlbšie, ale sú dôležité pre moju argumentáciu.

- 1) Newman reaguje na Humea (a Locka) výlučne v rámci britskej empirickej tradície.
- 2) Newman nespochybňuje Humeov presun priority z intelektu na predstavivosť ako ústrednú ľudskú schopnosť. Pokiaľ je intelekt dôležitý, je to pre uchopenie pojmov, ku ktorým sa dospelo prostredníctvom indukcie.
- 3) Newmanov realizmus je teda metafyzikou predstavivosti – akokoľvek to môže byť pre tomistov kognitívne nesúrodé. (Dôkazy o tom sú zväčša v 5. a 10. kapitole Gramatiky.)
- 4) Ďalej, pri všetkej tej samozrejmosti, že Newman bol Aristotelovým žiakom, jeho čítanie Aristotela je výlučne cez prizmu britského empirizmu.

Som presvedčený, že všetky tvrdenia, ktoré sú v rozpore s týmito štyrmi predpokladmi, sú buď omyly, alebo len zbožné želania, napríklad nejakého tomistu, ktorý si jednoducho nevie predstaviť metafyziku predstavivosti.

Moje postrkovanie Newmana v jeho odpovedi Humeovi – aspoň pokiaľ nás dnešná prednáška môže zaviesť – je založené na *Gramatike súhlasu* IV 1, 4 o *Predpoklade* ako rozumovom súhlase. Ide o štvrtý z piatich Newmanových konvenčných súhlasov. Konvenčný súhlas sa odlišuje od reálneho súhlasu. V oboch prípadoch ide o potvrdenie predpokladov. Hoci sú oba súhlasy samy osebe absolútne a úplné, predsa sa líšia svojou

¹⁶ William Desmond, "Flux-Gibberish: For and Against Heraclitus," in *Mystery and Intelligibility: History of Philosophy as Pursuit of Wisdom*, ed. Jeffrey Dirk Wilson (Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 2021), 136.

¹⁷ Ferreira, *Scepticism*, 146 ff.

konštrukciou a predmetom. Neexistuje žiadny polovičný súhlas, ale každý úplný súhlas môže byť poskytnutý predmetom rôznej dôležitosti a za rôznych okolností. „Bach bol veľký skladateľ,“ je konvenčný súhlas, ale je niečo iné, keď to povie mladý muž, ktorý sa snaží zapôsobiť na mladú ženu, a znamená niečo iné, keď ho prednesie profesor hudby na prednáške. Úplnosť súhlasu je v oboch prípadoch rovnaká, ale v prvom prípade ide o to, čo Newman označí za „slabé a povrchné“, zatiaľ čo v druhom prípade sa môže dostať na úroveň prvého princípu. O reálny súhlas ide len vtedy, keď je pri jeho vyslovení niečo v stávke.¹⁸ Príkladom skutočného súhlasu je: „Bach bol veľký skladateľ, a preto som si kúpil kompletné Bachove diela na CD a počúvam ich sériovo a opakovane.“ Záleží mi na tom.

Predpoklad je štvrtou z piatich úrovní konvenčného súhlasu, ktoré sa rozlišujú podľa vážnosti súhlasu.¹⁹ Newman píše: „Pod predpokladom rozumiem súhlas s prvými princípmi; a pod prvými princípmi rozumiem predbežné tvrdenia, s ktorými začíname uvažovať o akejkolvek téme.“²⁰ Inými slovami, predpoklad je založený na intuícii.

To je prvá výzva pre Newmana, ako ju vidím ja. Chápe, že ak chce obhájiť existenciu Boha, musí najprv obhájiť existenciu stromov a žiab. V pasáži IV 1, 4, 2 Newman položí ako prvý princíp, že „existujú veci, ktoré sú mimo nás.“ Hovorí, že tento prvý princíp sa týka nás ako živočíchov,²¹ hoci uvedomenie si tohto princípu je striktne racionálne, a teda len ľudské.²² Ide od neho o dvojnásobne obratný ťah. Po prvé, Newman rovnako ako Aristoteles tvrdí, že prvé princípy nemožno dokázať. V skutočnosti Newman hovorí, že aj keby bola Humeova námietka proti tvrdeniu, že existenciu mimoprirodzených skutočností možno spoznať, akokoľvek nevyvrátiteľná, nemá vo svete žiadnu oporu.

Inak povedané, ide o to, čo Hume hovorí o Berkeleym (biskup Berkeley 1685 – 1753) v prvej poznámke pod čiarou k časti 12.1, že „všetky jeho argumenty, hoci inak zamýšľané, sú v skutočnosti len skeptické, čo vyplýva z toho, že nepripúšťajú žiadnu odpoveď a nevyvolávajú žiadne presvedčenie a ich jediným účinkom je vyvolať ten chvíľkový údiv, nerozhodnosť a zmätok, ktorý je výsledkom skepticizmu.“²³ Hume v podstate uznáva tento výsledok svojho vlastného myslenia, hoci bez toho, aby ho priznal, keď píše ku koncu 4. oddielu v súvislosti s predpokladom, že existuje niečo také ako príčina: „Akou logikou, akým postupom alebo argumentom sa brániš tejto domnienke? Hovoríte: „Moja prax vyvracia moje pochybnosti.“ Mýlite sa však v podstate mojej otázky. Ako aktér som s týmto vysvetlením celkom spokojný, ale ako filozof, ktorý má istý podiel zvedavosti, ak nechcem priamo povedať skepsy, sa chcem dozvedieť, na čom je tento záver založený. Lebo žiadne čítanie, žiadne skúmanie zatiaľ nedokázalo odstrániť moje pochybnosti ani mi poskytnúť uspokojenie v takej dôležitej veci. Môžem urobiť niečo lepšie, ako navrhnúť tento problém verejnosti, aj keď mám asi malú nádej, že sa mi podarí získať riešenie? Aspoň si vďaka tomu uvedomíme svoju nevedomosť, ak už nerozšírime svoje vedomosti.“²⁴

Tu Hume, predvídajúc kritiku svojich vlastných argumentov, ktoré podobne ako tie Berkeleyho – nepripúšťajú žiadnu odpoveď a nevytvárajú žiadne presvedčenie, odpovedá

¹⁸ Newman, *Gramatika*, 27-30.

¹⁹ Newman, *Gramatika*, 25.

²⁰ Newman, *Gramatika*, 42.

²¹ „Divoké tvory ho majú. Tento inštinkt je zameraný na jednotlivé javy, jeden po druhom, a nemá nič spoločné so zovšeobecnením [...] a oprávnene ho možno považovať aj za inštinkt človeka.“ Newman, *Gramatika*, 43.

²² „Ľudská myseľ dokáže to, čo zvieratá nedokážu, a síce vyvodíť z našich neustále sa opakujúcich skúseností s jej svedectvom v konkrétnych prípadoch všeobecný výrok, a keďže tento inštinkt alebo intuícia pôsobí vždy, keď sa objavia zmyslové javy, indukčným procesom vie stanoviť v širokých pojmoch ten dôležitý aforizmus, že existuje vonkajší svet a že všetky zmyslové javy z neho vychádzajú.“ Newman, *Grammar*, 43.

²³ Hume, *Skúmania*, 106-107, pozn. 64.

²⁴ Hume, *Skúmania*, 24.

tým, že rozlišuje medzi človekom ako aktérom života vo svete a človekom ako filozofom, ktorý pracuje od deviatej do piatej. Toto rozlíšenie je v mnohých ohľadoch plodné. Má ale skeptický charakter, čiže nepripúšťa žiadnu odpoveď a nevyvoláva žiadne presvedčenie.

V skutočnosti je Humeov argument účelový pretože, on sám kritizuje „abstraktných rozumkárov“ v 1. časti na druhej strane svojho prvého *Skúmania*. Píše: „Hlboký filozof sa ľahko dopustí omylu vo svojich prepracovaných úvahách. A jeden omyl plodí ďalšie, zatiaľ čo on presadzuje svoje výsledky a nenechá sa odradiť od prijatia akéhokoľvek záveru jeho nezvyčajným vzhladom alebo jeho rozporom so všeobecnou mienkou.“²⁵ To je to, čo Hume kritizuje, a predsa pri argumentácii proti poznaniu materiálnej reality vecí vo svete sa sám „nenechá odradiť od prijatia akéhokoľvek záveru jeho nezvyčajným vzhladom alebo jeho rozporom s všeobecnou mienkou.“ Ak Hume tvrdí, že v skutočnosti nikdy neprežívame materiálnu realitu vecí vo svete, ale iba ich obrazy v našich predstavách, presadzuje argumentáciu, ktorá nikoho nepresvedčí a iba vytvorí filozofickú prekážku pre ďalších filozofov. A to je to, čo sa Newman snaží odprezentovať.

Po odsúdení abstraktných rozumkárov Hume hneď načrtáva druh filozofie, ktorej sa venuje: „Ale ak náhodou upadne do omylu filozof, ktorý má za cieľ len predstaviť zdravý rozum ľudstva v krajších a pútavejších farbách, nepôjde ďalej, ale obnoví svoj apel na zdravý rozum a prirodzené city mysle, vráti sa na správnu cestu a zabezpečí sa pred každou nebezpečnou ilúziou.“ Toto je príklad toho naturalizmu, na ktorý poukazuje Ferreirová. Je na nejakom obhajcovi Humeovho argumentu proti poznaniu mimozemských skutočností, aby sa pokúsil vysvetliť, ako a prečo sa Hume odklonil od „zdravého rozumu“, keď zastával stanovisko, ktoré je nezvyčajné a zároveň „na pohľad odporuje všeobecnej mienke“, keďže sa zdá, že veľká masa ľudstva a rovnako aj sveta zvierat zastáva názor, že hmotné veci vo svete skutočne existujú a že ich zobrazenia v našich predstavách sú zväčša presné.

V tomto rozlišovaní aktéra vo svete a filozofa je zhrnuté napätie medzi Humeovým naturalizmom a jeho skepticizmom. A v tomto zmysle je Newman viac humeovským filozofom ako sám Hume, keď zastáva rovnaký názor ako veľká masa ľudstva. Ferreirová poznamenáva: „Newmanovou odpoveďou na skepticizmus je [...] odvolanie sa na konštitúciu našej prirodzenosti, tvrdenie, že diktát našej prirodzenosti je nadradený protichodnej filozofickej teórii.“²⁶ Ako hovorí aj sám Newman: „Nikto z nás nemôže myslieť ani konať bez prijatia pravdy, ktorá možno nie je vnímateľná, možno nie je dokázateľná, ale je principiálna. Ak má naša prirodzenosť nejakú konštitúciu, nejaké zákony, jedným z nich je toto absolútne prijímanie pravdivosti výrokov, ktoré ležia mimo toho úzkeho okruhu záverov, ktoré sa viažu na logiku formálnu či virtuálnu. Tak žiadna filozofická teória nemá moc vnútiť nám pravidlo, ktoré nedokáže svoju funkčnosť aspoň na jeden deň.“²⁷

Newman sa tu dôsledne odvoláva na prírodu ako argument proti skepticizmu, zatiaľ čo Hume kolíše medzi svojím naturalizmom a skepticizmom. Pri jednej príležitosti, keď má jeho naturalizmus navrch a vidí najjasnejšie, Hume píše: „Filozofia by nás urobila úplne Pyrrhonskými, keby pre ňu príroda nebola príliš silná.“²⁸ Aj v tomto prípade je pre Humea zásadné rozlíšenie medzi aktérom vo svete, ktorý žije podľa svojej prirodzenosti, a filozofom, ktorý má povinnosť byť skeptický, zatiaľ čo pre Newmana je filozof aktérom vo svete.

Všimnime si druhý a rovnako obratný aspekt Newmanovho postupu proti Humeovi. Newman rozlišuje zvierací inštinkt, vďaka ktorému ľudia spolu s koňmi, sliepkami a dáždovkami predpokladajú, že veci mimo nás existujú, od špecificky ľudskej schopnosti

²⁵ Hume, *Skúmania*, 2.

²⁶ Ferreira, *Scepticism*, 207.

²⁷ Newman, *Gramatika*, 118-119.

²⁸ Hume, *Výťah z Rozpravy o ľudskej prirodzenosti!* in *Skúmania*, 135.

„vyvodzovať z našich stále sa opakujúcich skúseností jej svedectva v jednotlivostiach všeobecnú tézu.“ Inými slovami, ľudia si vytvárajú univerzálne spôsobom, akým to iné zvieratá nerobia. Tento bod je dôležitým protiargumentom Humea v dvoch smeroch. David Hume v prvom *Skúmaní* v odseku 9: „O rozume živočíchov“ a na iných miestach tvrdí, že ľudia sú zväzkom vlastností, ktorý má vo svojom snope o niekoľko slamiiek (kvalít) viac, ako majú ostatné vyššie cicavce.

Newman zas výslovne hovorí, že rozpoznávanie mimoprirodzených skutočností je funkciou našej animálnosti, ktorú majú ľudia spoločnú so zvieratami vo všeobecnosti. Dáždovke nikdy nenapadne predpokladať, že vták má len mentálnu existenciu; dáždovka predpokladá, že vták existuje, a preto sa zavrta hlbšie. Newman ďalej poukazuje na to, že charakteristickou ľudskou vlastnosťou je schopnosť uvažovať o tomto svojom živočíšnom inštinkte s cieľom vytvoriť všeobecné postuláty. To všetko je v Newmanovom texte explicitne vyjadrené a samo osebe je to zaujímavá výzva Humeovi.

Vychádzajúc z toho tu Newman teda implicitne hovorí, že Hume použil špecificky ľudskú vlastnosť, aby argumentoval proti tomu, čo človek spolu s ostatnými zvieratami pozná inštinktívne. Inými slovami, Newman poukazuje na to, ako Hume v argumentácii používa špecificky ľudskú vlastnosť – charakteristiku, ktorou sa človek kvalitatívne odlišuje od ostatných živočíchov, konkrétne používanie rozumu, – na vyvrátenie toho, čo každý vták, ryba a cicavec nepochybne vie, a to „že existujú veci, ktoré sú mimo nás“. Človek bol už nazvaný politickým živočíchom, živočíchom, ktorý má rozum, živočíchom, ktorý varí, živočíchom, ktorý sa smeje (samozrejme, Descartes si zasa myslí, že človek je myšliaca vec). Hume odlišuje človeka od ostatných živočíchov tým, že ide o živočícha, ktorý si môže myslieť, že veci mimo neho neexistujú. V Newmanovom implicitnom protirečení Humeovi je niečo ako aspekt *reductio ad absurdum*.

A tu je moja sprievodná analýza Newmanovho argumentu v časti IV 1, 4, 2 ako odpovede na Humea:

HUME

1. Ľudia sú len zvieratá.

2. Ako filozofickí ľudia nemôže vedieť, či existujú veci vonkajšie voči nám samým.

NEWMAN

1. Keďže sme zvieratá vieme, že existujú veci mimo nás.

2. Hume využíva ľudskú vlastnosť, ktorá nepatrí k tým, ktoré máme ako zvieratá, aby poprel to, čo ľudia poznajú ako zvieratá.

Redukcia *ad absurdum* záver:

3. Ľudská vlastnosť, ktorou sa ľudia odlišujú od ostatných zvierat, spočíva v tom, že ľudia dokážu rozpoznať, že sú živočíchom, ktorý si môže myslieť, že veci mimo neho nemusia existovať.

Túto absurditu asi môžeme vnímať ako stret Humeovho skepticizmu a naturalizmu. Newman zasa dáva plný kredit tomu, čo človek chápe ako živočíšne, a tomu, čo človek vyvodzuje ako racionálne.

Príčina

Ďalej sa pozrieme na *Gramatiku* IV 1, 4. 5-6 vo vzťahu k Humeovmu pravidelnému sprevádzaniu a nutnej súvislosti, teda vo vzťahu k Humeovmu spochybneniu príčinnosti. Newman považuje aj príčinu za daný prvý princíp, ktorý síce možno nemožno potvrdiť zmyslovo, ale ktorý je všeobecne uznávaný. Príčinu definuje ako „účinnú vôľu“. A v rámci

náuky o kauzalite mu rozumiem ako poznatku alebo prvému princípu, že všetky veci vznikajú ako účinok vôle. A uznanie alebo predpokladanie tohto poznatku je konvenčný súhlas.²⁹ Takže aj tu platia všetky argumenty, ktoré už boli uvedené v súvislosti s existenciou mimoprirodzených skutočností. Newman však pridáva niekoľko nových argumentov.

Za prvé, Newman píše: „Súhlas, ktorým schvaľujeme predpoklad ako prvý princíp, že nič sa nedeje bez príčiny, je odvodený v prvom rade z toho, čo vieme o sebe. A z toho, čo je v nás, analogicky usudzujeme aj na to, čo je mimo nás.“³⁰ Newman tu argumentuje poučeniami z detstva. Teda krátko po narodení spoznáваме:

- 1) veci, ktoré sú voči nám vonkajšie, a
- 2) príčinu.

Newman poukazuje na to, že na základe analógie s našimi prvými skúsenosťami očakávame objavenie sa ďalších vecí, ktoré sú voči nám vonkajšie, a ďalších príčin. Potom poukáže na to, že príčina je spojená s „činiteľom, ktorý má inteligenciu a vôľu“. Analogicky teda človek prichádza k predpokladu, že aj keď nevidí činiteľa, stále existuje činiteľ s inteligenciou a vôľou, ktorý je v istom zmysle zodpovedný za každú udalosť.

Za druhé, Newman následne urobí jemné rozlíšenie, ktorým začína svoju odpoveď Humeovi, pokiaľ ide o pravidelné sprevádzanie a nutnú súvislosť. Za prvé, existuje sled udalostí, ktorý sa opakuje. Z opakovania tejto postupnosti vyvodzujeme príčinu – Humeovu „nutnú súvislosť“. „Nakoniec,“ píše, „začneme zamieňať príčinnú súvislosť s poriadkom.“ Sú tu tri rôzne vzťahy: postupnosť, príčina a poriadok. Inými slovami, niekedy si môžeme pomýliť niečo, čo je stále alebo aspoň často pospolu s príčinou, ale máme intelektuálne nástroje na to, aby sme rozlíšili obyčajné sprevádzanie a príčinu. Napríklad keď moje auto stojí na semafore a ja vyslovím „Abrakadabra“, po ktorom nasleduje zmena svetla z červenej na zelenú, môžem usúdiť, že som vyslovením čarovného slova spôsobil zmenu svetla, t. j. „nutnú súvislosť“. Mám ale nástroje, aby som prišiel na to, že v skutočnosti som nespôsobil zmenu svetla, ale že jedna udalosť len nasledovala po druhej, t. j. Ide o pravidelné sprevádzanie. To je prípad zámeny následnosti za príčinu.

Hume správne poukazuje na to, že ľudia sú príliš náchylní objaviť príčinu aj tam, kde existuje len náhodná postupnosť. To je bod, ktorý má veľký význam pre vývoj fyziky po Humeovi. Tým, že Hume trvá na pravidelnom sprevádzaní oproti nutnej súvislosti príčiny, umožňuje vedcom očistiť poznanie od pripisovaných príčin, ktoré boli v skutočnosti len náhodnými postupnosťami.

Za tretie, je tu však aj rozdiel medzi príčinou a príkazom. Newman sa teda pýta: „Ako sa naučíme nazývať jedlo príčinou nášho občerstvenia, ale deň nikdy nie príčinou noci, hoci noc nasleduje po dni istejšie ako občerstvenie po jedle?“³¹ Hume si v podstate zamieňa poriadok a príčinu a hovorí, že keďže niektoré veci nasledujú po iných veciach bez toho, aby boli nimi spôsobené, je ich príčinnosť len tajomnou bájkou.³² Newman oponuje filozofovi zdravého rozumu zdravým rozumom a veľmi pekným rozlišovaním medzi jednou vecou, ktorá spôsobuje druhú, a obyčajným neustálym spojením dvoch druhov, náhodnej, ale pravidelnej postupnosti a usporiadanej, ale nezapríčinenej postupnosti.³³

²⁹ Newman, *Gramatika*, 47.

³⁰ Newman, *Gramatika*, 46.

³¹ Newman, *Grammar*, 47.

³² Hume, *Enquiry*, 48, 102.

³³ Kant hovorí to isté. Nemôžeme dokázať príčinu, ale nemôžeme dokázať ani existenciu. Vidíme, že oboje funguje. Pozri Immanuel Kant, *Prolegomena ku každej budúcej metafyzike* II, § 27, 310-312.

Za štvrté, Newman priznáva Humeovi: „Fyzikálne javy ako také sú bez zmyslu; a skúsenosť nás o fyzikálnych javoch ako príčinách nič neučí.“³⁴ Príčina ako fyzikálny jav neexistuje tak ako plamene, prsty a páľivá bolesť. Newman uznáva, že ľudia projektujú príčiny aj na fyzikálne okolnosti, ktorým nerozumejú. Existuje pasáž, ktorá je užitočná na to, aby ukázala, ako veľmi – a to je naozaj veľmi ďaleko – tu Newman súhlasí s Humeom: „To, že sa všetky častice hmoty vo vesmíre navzájom priťahujú silou, ktorá sa mení nepriamo úmerne štvorcu ich vzdialenosti, je hlboká myšlienka, ktorá harmonizuje fyzikálne diela Stvoriteľa. Ale aj keby sa dokázalo, že je to univerzálny fakt, a že je to skutočná príčina pohybov všetkých telies vo vesmíre, stále by to nebola skúsenosť, rovnako ako mytologická doktrína o prítomnosti nespočetných duchov v tých istých fyzikálnych javoch.“³⁵

Teória gravitácie nie je predsa o nič viac skúsenostná ako príbeh o tom, že okrídlené kone ťahajú slnko po oblohe na zlatom voze. Newman preto potiaľto súhlasí s Humom, ale nezastavuje sa pri ňom. Postupuje ďalej, aby vybudoval argumenty pre poznanie príčiny na základe iných dôvodov, než je skúsenosť. Poznanie príčiny nevzniká rovnakým spôsobom ako poznanie vecí, ale „opiera sa o dôkaz na základe analógie“.³⁶ Je totiž rozdiel medzi „odvolávaním sa na skúsenosť“ a „zohľadňovaním ... absencie skúseností“.³⁷ Nikdy nemáme skúsenosť aj s vysvetlením. Pojem príčina je práve naopak zúčtovaním toho, čo neprežívame, a to nevyhnutnej súvislosti medzi udalosťou A a udalosťou B.

Newman teda účinne obviňuje Humea, že nerozlišuje tri druhy postupnosti:

- 1) náhodnú postupnosť (abakadabra a semafor),
- 2) usporiadanú, ale nespôsobenú postupnosť (striedanie dňa a noci)
- 3) príčinnú postupnosť (jedlo a sýtosť).

Hume má pravdu v tom, že ľudia si príliš často tieto tri sekvencie zamieňajú a nerozlišujú ich, alebo inokedy zamieňajú jednu za druhú (napr. astrológia, numerológia), ale už zamieňanie jednej veci za druhú je dôkazom toho, že obe skutočne existujú.

Aby sme to zhrnuli, preskúmali sme:

1) Humeovu odpoveď ako vyvrátenie Descarta (a po ceste aj sv. Tomáša).

2) Ukázali sme, že už u Humea existuje implicitný konflikt medzi jeho skepticizmom a jeho naturalizmom.

3) Newmanovu odpoveď na Humea sme ukázali ako postavenú na Humeovom naturalizme s cieľom poraziť Humeov skepticizmus, pokiaľ ide o poznanie existencie mimoprirodzených skutočností.

4) Videli sme, že Newman rozlišuje postupnosť, poriadok a príčinu ako spôsob, ako pokročiť v chápaní Humeovej „nutnej súvislosti“ (príčiny) a dvoch odrôd „pravidelného sprevádzania“ (náhodná, ale pravidelná postupnosť a usporiadaná, ale nespôsobená postupnosť).

Tým Newman:

5) odpovedal Humeovi na jeho vlastné podmienky úplne v rámci britskej empirickej tradície a

6) vytvoril základ pre skutočne modernú a posthumeovskú realistickú epistemológiu a metafyziku.

Revidované autorom: 31. januára 2025.

Preklad do slovenčiny: Doc. Mgr. Róbert Horka, PhD., 2. február 2025.

³⁴ Newman, *Gramatika*, 46.

³⁵ Newman, *Gramatika*, 47.

³⁶ Newman, *Gramatika*, 46.

³⁷ Newman, *Gramatika*, 49.